

ся необхідними речами безкоштовно. Їм може бути видана одноразова грошова допомога за рахунок коштів Державного бюджету України, передбачених на утримання кримінально – виконавчої системи. Умови і порядок надання допомоги визначаються нормативно-правовими актами Державної пенітенціарної служби України. Жінки, які звільнені від відбування покарання і потребують за станом здоров'я постійного догляду, а також неповнолітні направляються до місця проживання в супроводі родичів або працівника колонії.

1. *Кримінально- виконавчий кодекс України*. – К.: Атіка, 2003. – С. 5. 2. *Стручков Н.А.* Курс исправительно-трудоого права: Проблемы особенной части / Стручков Н.А. – М.: Юриздат, 1985. – С.78. 3. *Комарницький С.И.* Проблемы дифференциации наказания: сб. науч. тр. ВНИИ МВД СССР / Комарницький С.И.– М., 1991. – С. 94, 102. 4. *Богатирьов І.Г.* Створення системи ресоціалізації засуджених/ І.Г. Богатирьов // Проблеми пенітенціарної теорії і практики . – К., 1998. – № 3. – С.23, 24.

УДК 343.2/7 (477)

Є. С. НАЗИМКО

ОСОБЛИВОСТІ ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНУ «ПРО НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ» ІСЛАМСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ АФГАНІСТАН

Стаття присвячена розгляду Закону «Про неповнолітніх правопорушників» Ісламської Республіки Афганістан. Розглядаються та аналізуються ключові терміни, пов'язані із правопорушеннями, які вчиняються неповнолітніми особами, основні положення щодо покарання неповнолітніх осіб за вчинені правопорушення відповідно до цього Закону.

Ключові слова: дитина, правопорушення, покарання, неповнолітня особа, позбавлення волі.

Назымко Е. С. Особенности наказания несовершеннолетних по закону «о несовершеннолетних правонарушителях» Исламской Республики Афганистан

Статья посвящена рассмотрению Закона «О несовершеннолетних правонарушителях» Исламской Республики Афганистан. Рассматриваются и анализируются ключевые термины, связанные с правонарушениями, совершаемыми несовершеннолетними лицами, основные положения относительно наказания несовершеннолетних лиц за совершенные правонарушения в соответствии с этим Законом.

Ключевые слова: ребенок, правонарушение, наказание, несовершеннолетнее лицо, лишение свободы.

Nazyenko Yegor. Features punishment of minors under the Islamic Republic of Afghanistan's «juvenile code»

The paper covers Young Offenders Act of Islamic Republic of Afghanistan. The basic terms connected with offences committed by juvenile offenders, basic provisions concerning punishing young offenders for offences committed in accordance with the Act are under consideration and analysis in the article.

© **НАЗИМКО Єгор Сергійович** – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, начальник ад'юнктури (аспірантури) Донецького юридичного інституту МВС України

Key words: *child, offence, punishment, juvenile, confinement.*

Актуальність пізнання особливостей покарання неповнолітніх у східних країнах не потребує деталізації.

Справа у тому, що мусульманське кримінальне право – особливе явище серед кримінально-правових систем сучасного світу. Воно знало свої падіння і злети, воно часто (розділяючи долю ісламу) розглядається як спадщина самих варварських століть, проте існує і застосовується сьогодні в багатьох державах ісламського світу практично в тому самому вигляді, в якому воно було зафіксовано Мухамедом, його послідовниками¹.

Майже півтора тисячолітня історія мусульманського кримінального права, незмінність його основних постулатів, їх життєвість в сучасну епоху, ренесансні тенденції мусульманського кримінального права в сучасному світі зумовлюють порівняльно-правовий інтерес до проблематики покарання неповнолітніх за кримінальним правом Ісламської Республіки Афганістан.

Необхідно зазначити, що компаративістській проблематиці покарання неповнолітніх присвячені праці таких вітчизняних вчених, як Т.О. Гончар, Н.М. Крестовської, А.В. Савченка, М.І. Хавронюка та інших. Однак, у працях зазначених авторів особливості застосування покарання до неповнолітніх за мусульманських кримінальним правом не розглядались.

У зв'язку із цим метою запропонованої статті є встановлення особливостей покарання неповнолітніх відповідно до Закону «Про неповнолітніх правопорушників» Ісламської Республіки Афганістан.

Специфічність та автономність системи покарання неповнолітніх осіб є похідними від певної автономності та важливості справи загального захисту прав дітей, яку було включено до міжнародного порядку денного та кодифіковано у джерелах міжнародного права у другій половині ХХ століття.

Одним з яскравих прикладів вищенаведених тез щодо специфічних рис системи покарання неповнолітніх правопорушників є Закон «Про неповнолітніх правопорушників» Ісламської Республіки Афганістан від 2005 року. Афганські правники та законодавці також усвідомлюють важливість адекватного законодавчо-практичного реагування на всезростаючу тенденцію розвитку асоціальної поведінки неповнолітніх осіб. Відомий афганський правник Хусейн Голами зазначає у своїй монографії: «Питання про правопорушення, які вчиняються дітьми та неповнолітніми особами є однією з найсерйозніших проблем, з якими стикається суспільство. Ювенальна злочинність та відповідні поведінкові проблеми становлять дилему та значну потенційну загрозу соціальної дезорганізації у майбутньому. Рівень насильницьких злочинів, здійснених неповнолітніми є тривожно зростаючим. Поширеними явищами є втеча з дому, вживання наркотиків, зловживання алкоголем. Тому більшість урядів активно залученні до розробки та розвитку ефективної політики протидії цим проблемам через освітні заходи, реабілітаційні заходи та скоординовані дослідження. Враховуючи те, що багато дітей та підлітків стикаються з цими проблемами під час такого періоду їх життя, коли вони є найбільш чутливими та вразливими, ефективні заходи стають все більш нагальними»².

Відповідно до статті 2 «Цілі» зазначається, що цілями Закону є: реабілітація та перевиховання дітей, які мають проблеми з законом; визнання життєво необхідної ролі дітей у побудованні суспільства, повага до їх фізичного, морально-

го, розумового та соціального добробуту; уточнення відповідальності батьків, опікунів або законних представників дітей під час їх утримання; врахування Конвенції про права дітей під час розслідування та судового впровадження; врахування точки зору дітей або їх законного представника під час розслідування та судового впровадження; заохочення та сприяння розвитку громадських інституцій та соціальних служб, метою яких було б попередження вчинення правопорушень з боку неповнолітніх осіб; захист дітей ризикової категорії та дітей, які потребують турботи та захисту³.

Універсальним критерієм визначення поняття «неповнолітня особа» є вік. Стаття 4 «Визначення» Закону визначає, що «дитиною є особа, яка не досягла 18 років». А «неповнолітньою особою» є «особа, яка досягла 12 років, але не досягла 18 років». Стаття 5 Закону «Особи, які не несуть відповідальності» зазначає: «Особа, яка не досягла 12-річного віку не несе кримінальної відповідальності».

На основі ґрунтовних досліджень, а також широкої практики роботи з дітьми та підлітками, схильними до вчинення кримінальних правопорушень правники, зокрема афганські, надають важливого значення врахуванню вікового чинника: «Вік особи можна розглядати в якості важливого чинника під час визначення процесу, який, з одного боку, формує відносини між особою та її оточенням, а з іншого, призводить до важливих змін у суспільстві. Кримінологічні дослідження показують, що молоді люди, переважно, більш схильні до їх втягнення до кримінальної поведінки ніж дорослі»⁴.

Таким чином, така вікова категорія як діти та неповнолітні особи становить окрему категорію суб'єктів та об'єктів права, зокрема кримінального права. Хусейн Голам узагальнює принципи здійснення покарання дітей та неповнолітніх осіб за вчинені правопорушення: «Застосування кримінальної політики до особливої категорії дітей починається з визначення їх логічного та загальноприйнятого віку для початку дії кримінальної відповідальності; це забезпечує відповідність принципу легітимності у справі покарання злочину, забороняє застосування тортуру та іншого принижуючого та нелюдського поводження та обмежує свободу дитини лише в якості крайнього заходу на мінімальний термін. Застосування смертної кари в якості методу покарання також забороняється»⁵.

Однак, попре проголошенні принципи дбайливого та гуманного ставлення до дитини, яку заарештували, практика досудового утримання неповнолітніх дітей в Афганістані залишає бажати кращого. За даними соціологічного опитування, здійсненого ООН, афганські діти так охарактеризували своє перебування під арештом: «Всі неповнолітні особи, які були опитані, мали описати ставлення до себе під час арешту. 48% повідомили про те, що їх били, а ще 8% повідомили про те, що зазнали словесних образ. Лише 39% неповнолітніх осіб повідомили про нормальне ставлення до себе під час арешту. У той час, коли 11% осіб жіночої статі повідомили про те, що зазнали побиття, серед осіб чоловічої статі ця цифра становить 55%»⁶.

Відповідно до Закону неповнолітня особа стає об'єктом дії цього Закону починаючи з моменту арешту за вчинення тієї чи іншої протиправної дії⁷.

Закони про покарання неповнолітніх різних країн застосовують різноманітні каральні санкції стосовно неповнолітніх правопорушників. Одним з видів, причому як запобіжного заходу стосовно неповнолітніх правопорушників, так і каральної санкції є позбавлення волі. Стаття 4 «Визначення» наступним чином тлумачить поняття «позбавлення волі»: «обмеження свободи дитини, яка знаходиться

під обвинуваченням у центрі з реабілітації неповнолітніх осіб». Закон передбачає також таку санкцію як «позбавлення волі в домашніх умовах»: «Позбавлення волі в домашніх умовах – утримання дитини вдома, її перебування у приватному або громадському місці або в одному зі спеціальних соціальних центрів протягом певного проміжку часу».

Стаття 8 «Рекомендації щодо бажаності призначення мінімальних термінів позбавлення волі», характеризує довготермінове ув'язнення дитини, і ув'язнення взагалі в якості «жорстокого покарання»: «Позбавлення волі дитини розглядається в якості останнього місця, придатного для реабілітації та перевиховання дитини. Суд розглядає можливість призначення мінімального терміну позбавлення волі, спираючись на положення цього закону». Даний Закон, відповідно до статті 7 «Суворе покарання», прямо наголошує на недопустимості жорстокого покарання неповнолітніх правопорушників: «Принизливе та жорстоке покарання дитини, навіть з метою виправлення її поведінки та реабілітації забороняється». Отже, це є доказом специфічності каральних санкцій стосовно неповнолітніх осіб, яка полягає в пріоритетності та бажаності призначення якомога м'яких покарань таким категоріям осіб як діти та неповнолітні особи.

«М'якою» і більш придатною каральною санкцією щодо неповнолітніх правопорушників та дітей відповідно як до цього Закону, так і до загального духу ювенальної юстиції є заходи, спрямовані на соціальну, а також, за необхідністю, фізичну реабілітацію дитини, яка вдається по здійсненні правопорушень. Це також спрямовується на захист дитини. «Суд у справах неповнолітніх осіб може на прохання сторони обвинувачення або його/її законного представника призначити тимчасові заходи із захисту обвинуваченої дитини, у якій спостерігається ненормальна поведінка», – зазначається у статті 19 «Тимчасові заходи із захисту».

Стаття 35 «Прийняття рішення» наводить перелік санкцій, які можуть бути застосовані до дитини або підлітка в разі скоєння ним/нею того чи іншого правопорушення. Аналіз тексту статті доводить, що позбавлення волі є крайньою мірою покарання: «В залежності від ситуації, суд має повноваження прийняти рішення про застосування до обвинуваченої дитини того чи іншого заходу: виконання громадських робіт, направлення дитини до спеціалізованих соціальних установ, оголошення попередження, відстрочка судового засідання, умовне відбуття покарання, позбавлення волі вдома, передача дитини батькам або особам, які мають відповідні опікунські права, направлення дитини до центрів реабілітації неповнолітніх осіб для позбавлення волі».

Численна кількість нормативно-правових актів щодо покарання неповнолітніх осіб різних держав містить положення про соціальні установи, метою діяльності яких є соціальна реабілітація неповнолітніх осіб та дітей, які вдаються до вчинення протиправних дій, позбавлення їх від наркотичної та алкогольної залежності, виправлення їх поведінки, повернення до сім'ї, навчальних або виробничих установ. Один з пунктів статті 48 «Рішення суду» пояснює сутність, призначення та функції соціальних установ, куди направляються неповнолітні правопорушники: «Соціальні установи зобов'язані здійснювати контроль над поведінкою та діями дитини та забезпечувати набуття необхідних навичок, які забезпечують реінтеграцію дитини до нормального соціального життя. З цієї метою соціальні установи мають підтримувати регулярні контакти з родиною дитини та надавати до судової інстанції періодичні звіти щодо успіху дитини у справі реабілітації та виконанні рекомендованих інструкцій. Соціальні установи мають

право відобразити в них їхні ідеї та пропозиції щодо змін у вироку суду, що сприятиме реабілітації та інтеграції дитини до суспільства».

Прийняття рішення щодо тієї чи іншої дитини, яка обвинувачується у вчиненні злочину та підлягає покаранню вимагає від представників системи покарання неповнолітніх осіб розгляду численних нюансів, враховуючи специфічність такого об'єкту прийняття рішення про покарання як дитина або неповнолітня особа. Стаття «Підготовка інформації для пояснення ґрунтовних причин» наводить перелік пунктів, які мають бути враховані під час прийняття рішення про призначення покарання дитині або неповнолітній особі: «Вік (день, місяць та рік народження); ступінь психологічного розвитку; характер схильностей; причини та поводи для здійснення злочину; рівень освіти на момент здійснення злочину; обставини та оточення дитини на момент здійснення злочину; ганебний характер та сила вчиненого злочину; наявність попередньої судимості; поведінка під час вчинення злочину та після нього; тип, докази, засоби, наміри, час та місце вчинення злочину; рівень небезпеки відносно жертви злочину; наявність співучасників і підбурювачів до вчинення злочину; будь-які інші обставини, які можуть здійснювати вплив на призначення покарання».

Стаття 39 «Покарання» наголошує: «Прийняття рішення щодо застосування каральної санкції проти дитини, яка обвинувачується має враховувати наступне: а) санкції щодо дітей, які досягли 12-тирічного віку та не досягли 16 років не повинні перевищувати однієї третини максимального вироку, який визначається Законом про покарання для осіб, які досягли 18 років за вчинення того самого злочину»; б) санкції щодо дітей, які досягли 16-тирічного віку та не досягли 18 років не повинні перевищувати половини максимального вироку, який визначається Законом про покарання для осіб, які досягли 18 років за вчинення того самого злочину»; с) Діти не можуть бути приговорені до тривалого ув'язнення (довічного ув'язнення) або смертної кари; час, який діти провели в установах досудового утримання має бути списаний з його/її періоду ув'язнення».

Стаття 40 «Призупинене та підтверджене позбавлення волі» деталізує деякі аспекти покарання неповнолітньої особи: «У разі якщо тривалість позбавлення волі становить не більше двох років, суд може направити дитину провести цей специфічний час у в одній з соціальних установ. На додаток до цього суд може додатково накласти одне або більше зобов'язань:

- Періодично перебувати в установі;
- Виконувати спеціальні завдання;
- Проходи освітні та тренінгові курси;
- Пересуватися по деяких місцях в обмеженому режимі;
- Проходження програм соціальної реабілітації;
- Зобов'язання вибачитися та компенсувати збитки, завданні постраждалій особі;
- Передача дитини батькам або особі, яка має права опікунів над дитиною. У цьому разі суд видає спеціальні інструкції щодо турботи над дитиною. Якщо законний представник не виконує взятих зобов'язань, суд має право передати опіку над дитиною іншим соціальним установам;
- Якщо санкція за вчинений дитиною злочин становить більше двох років і менше 3-х років, суд може призупинити дію вироку щодо позбавлення волі. Якщо дитина упродовж цього часу не вчинила іншого правопорушення, вирок анулюється і вважається скасованим.

У разі якщо обвинувачена дитина порушує умови призупиненого вироку та вчиняє новий злочин, суд може направити дитину до однієї з соціальних установ для надання їй допомоги на період призупиненого вироку».

Особлива увага приділяється застосуванню інституту примирення між неповнолітнім правопорушником та особою, яка зазнала тих чи інших збитків. Про це йдеться у статті 21 «Порада та заохочення до примирення»: «Сторона обвинувачення може запросити працівників центрів реабілітації неповнолітніх осіб та соціальних служб з метою сприяння вирішенню конфлікту між законним представником дитини та особою, яка зазнала збитків за умови, якщо дитина не вчинила проступку або злочину. За інших обставин сторона обвинувачення зобов'язана завершити розслідування згідно із статтею 15 закону та передати справу до відповідної судової інстанції. У разі, коли законний представник дитини та особа, яка зазнала збитків висловлюють згоду на примирення сторона обвинувачення приймає рішення про закриття справи».

Таким чином, Закон Ісламської Республіки Афганістан «Про неповнолітніх правопорушників» є типовим нормативно-правовим актом, який підтверджує нашу початкову тезу про специфічний та автономний характер інституту покарання неповнолітніх правопорушників. Його метою є, з одного боку, мінімізація дії (мінімальний термін дії, скорочення, призупинення, скасування) каральних санкцій в класичному їх розумінні, якщо мова йде про ті чи інші примусові заходи щодо неповнолітньої особи або дитини, яка вчинила правопорушення, а з іншого, запровадження альтернативних, соціальноспрямованих заходів, які сприятимуть завчасній освітній та виховній профілактиці майбутньої поведінки неповнолітнього правопорушника.

1. *Махарамов Я. А.* Наказание по мусульманскому уголовному праву: понятие, цели, виды: дис. ... канд. юрид. наук / Махарамов Я.А.. – М. Московская государственная юридическая академия, 2009. – С. 1. 2. *Hossein Gholami.* Basics of Afghan Law and Criminal Justice // A Manual for the Afghan Police and Legal Professionals [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.auswaertiges-amt.de/cae/servlet/contentblob/343976/publicationFile/3727/Polizei-Legal-Manual.pdf> 3. *Juvenile Law (Juvenile Code)* // Official Gazette No. 846, published 2005/03/23 (1384/01/03 A.P.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.asianlii.org/af/legis/laws/jlcogn846p2005032313840103a495> 4. *Hossein Gholami.* Basics of Afghan Law and Criminal Justice // A Manual for the Afghan Police and Legal Professionals [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.auswaertiges-amt.de/cae/servlet/contentblob/343976/publicationFile/3727/Polizei-Legal-Manual.pdf> 5. Там само. 6. *Justice for children. The situation for children in conflict with the law in Afghanistan;* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unicef.org/media/files/Juvenile_Detention_Study_engl.pdf 7. *Juvenile Law (Juvenile Code)* // Official Gazette No. 846, published 2005/03/23 (1384/01/03 A.P.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.asianlii.org/af/legis/laws/jlcogn846p2005032313840103a495>